

KATTA IJTIMOIIY GURUHLAR PSIXOLOGIYASI: OMMAVIY ONG, IJTIMOIIY IDENTIFIKATSIYA VA GURUHIY XULQ-ATVORNING PSIXOLOGIK MEXANIZMLARI

ADPI Filologiya fakulteti

O‘zbek tili va adabiyoti yo‘nalishi

1-bosqich talabasi

Rayhona To‘lasheva

Annotatsiya: Ushbu maqolada katta ijtimoiy guruhlar psixologiyasi, ommaviy ong, ijtimoiy identifikatsiya va guruhli xulq-atvorning psixologik mexanizmlari ilmiy jihatdan tahlil qilinadi. Katta ijtimoiy guruhlar doirasida individlarning o‘zaro ta’siri, ijtimoiy me’yorlar va qadriyatlarning shakllanishi hamda kollektiv ongning rivojlanish jarayonlari yoritiladi. Shuningdek, ijtimoiy identifikatsiya jarayoni shaxsning guruhga mansublik hissini shakllantiruvchi muhim psixologik omil sifatida ko‘rib chiqiladi. Maqolada guruhli xulq-atvorning asosiy determinantlari va ommaviy psixologiyaning zamonaviy nazariy yondashuvlari tahlil qilinadi.

Kalit so‘zlar: katta ijtimoiy guruhlar, ommaviy ong, ijtimoiy identifikatsiya, guruhli xulq-atvor, kollektiv psixologiya, ijtimoiy me’yorlar, psixologik mexanizm

Аннотация: В данной статье анализируется психология больших социальных групп, массовое сознание, социальная идентификация и психологические механизмы группового поведения. Рассматриваются процессы взаимодействия индивидов в рамках больших социальных групп, формирование социальных норм и ценностей, а также развитие коллективного сознания. Социальная идентификация рассматривается как важный психологический фактор формирования чувства принадлежности к группе. Также анализируются основные детерминанты группового поведения и современные теоретические подходы массовой психологии.

Ключевые слова: большие социальные группы, массовое сознание, социальная идентификация, групповое поведение, коллективная психология, социальные нормы, психологический механизм

Annotation: This article analyzes the psychology of large social groups, mass consciousness, social identification, and the psychological mechanisms of group behavior. It examines interactions among individuals within large social groups, the formation of social norms and values, and the development of collective consciousness. Social identification is considered an important psychological factor in forming a sense of group belonging. The article also explores the main determinants of group behavior and modern theoretical approaches in mass psychology.

Keywords: large social groups, mass consciousness, social identification, group behavior, collective psychology, social norms, psychological mechanism

Katta ijtimoiy guruhlar psixologiyasi zamonaviy psixologiya fanining muhim va dolzarb yoʻnalishlaridan biri boʻlib, u jamiyatdagi ommaviy jarayonlar, kollektiv ong shakllanishi hamda guruhli xulq-atvor mexanizmlarini oʻrganishga qaratilgan. Inson shaxs sifatida faqat individual xususiyatlar bilan emas, balki u mansub boʻlgan ijtimoiy guruhlar orqali ham shakllanadi. Shu sababli katta ijtimoiy guruhlar psixologiyasini oʻrganish jamiyatdagi ijtimoiy jarayonlarni chuqur anglashga yordam beradi. Katta ijtimoiy guruhlar deganda, umumiy ijtimoiy manfaatlar, qadriyatlar, madaniyat yoki kasbiy faoliyat asosida birlashgan va nisbatan barqaror tuzilishga ega boʻlgan koʻplab individlar majmui tushuniladi. Bunday guruhlar tarkibiga millatlar, sinflar, diniy jamoalar, professional hamjamiyatlar va ommaviy auditoriyalar kiradi. Ushbu guruhlar ichida kechadigan psixologik jarayonlar individual psixologiyadan farq qilib, oʻziga xos qonuniyatlarga ega boʻladi. Katta ijtimoiy guruhlarda ommaviy ong shakllanishi muhim oʻrin tutadi. Ommaviy ong jamiyat aʼzolarining umumiy qarashlari, qadriyatlari, stereotiplari va ijtimoiy tasavvurlarining yigʻindisi sifatida namoyon boʻladi. U ijtimoiy axborot oqimi, madaniyat, tarixiy tajriba va ommaviy kommunikatsiya vositalari orqali shakllanadi va rivojlanadi. Shu bilan birga, ommaviy ong shaxsning fikrlash tarziga ham bevosita taʼsir

ko'rsatadi. Ijtimoiy identifikatsiya jarayoni katta ijtimoiy guruhlar psixologiyasining muhim tarkibiy qismi hisoblanadi. Shaxs o'zini ma'lum bir guruhga mansub deb his qilishi orqali o'zining ijtimoiy "men"ini shakllantiradi. Bu jarayon shaxsning xulq-atvori, qadriyatlari va qaror qabul qilishiga sezilarli ta'sir ko'rsatadi. Ijtimoiy identifikatsiya nafaqat psixologik, balki ijtimoiy integratsiyaning ham asosiy mexanizmlaridan biridir. Shuningdek, katta ijtimoiy guruhlarda guruh xulq-atvorining shakllanishi turli psixologik omillar bilan belgilanadi. Bunda ijtimoiy me'yorlar, guruh bosimi, liderlik ta'siri hamda ommaviy emotsiyalar muhim rol o'ynaydi. Guruh xulq-atvor ko'pincha individual xulqdan farq qilib, ba'zan kuchaygan emotsionallik va tezkor qarorlar qabul qilish holatlari bilan tavsiflanadi. Mazkur maqolaning maqsadi katta ijtimoiy guruhlar psixologiyasini ilmiy jihatdan tahlil qilish, ommaviy ong, ijtimoiy identifikatsiya va guruh xulq-atvorining psixologik mexanizmlarini ochib berish hamda ularning o'zaro bog'liqligini yoritishdan iboratdir. Ushbu mavzuni o'rganish jamiyatdagi ijtimoiy jarayonlarni chuqurroq tushunish va inson xulq-atvorini ilmiy asosda tahlil qilish imkonini beradi.

Katta ijtimoiy guruhlar psixologiyasi jamiyatdagi ommaviy jarayonlarni tushunishda muhim ilmiy yo'nalishlardan biri hisoblanadi. Bu yo'nalishda individlarning yirik ijtimoiy tuzilmalar ichidagi xulq-atvori, fikrlashi va emotsional reaksiyalari o'rganiladi. Katta ijtimoiy guruhlar tarkibida kechadigan psixologik jarayonlar individual psixologiyadan farqli ravishda murakkabroq bo'lib, ular ijtimoiy ong, madaniy qadriyatlar va ommaviy axborot ta'siri bilan bevosita bog'liqdir. Katta ijtimoiy guruhlarining asosiy psixologik xususiyatlaridan biri bu ommaviy ongning shakllanishidir. Ommaviy ong jamiyat a'zolarining umumiy qarashlari, stereotiplari, qadriyatlari va ijtimoiy tasavvurlaridan iborat murakkab tizim sifatida namoyon bo'ladi. U tarixiy tajriba, madaniy an'analar, ta'lim tizimi hamda ommaviy axborot vositalari orqali shakllanadi va rivojlanadi. Ommaviy ong shaxsning dunyoqarashi va xulq-atvoriga bevosita ta'sir ko'rsatadi, chunki individ ko'pincha o'z qarorlarini jamiyatda shakllangan umumiy fikrlar asosida qabul qiladi. Ommaviy ongning shakllanishida ijtimoiy kommunikatsiyaning o'rni juda katta. Lev Vygotskyning ijtimoiy-madaniy yondashuviga ko'ra, inson psixikasi ijtimoiy muhit va muloqot jarayonida shakllanadi. Bu nazariya katta ijtimoiy guruhlarda til, belgilar tizimi

va ijtimoiy tajribaning ommaviy ongga ta'sirini tushuntirib beradi. Demak, ommaviy ong individual psixikaning mahsuli emas, balki ijtimoiy munosabatlar natijasida shakllanadigan tizimdir. Katta ijtimoiy guruhlar psixologiyasida muhim o'rin tutadigan yana bir tushuncha bu ijtimoiy identifikatsiyadir. Ijtimoiy identifikatsiya jarayonida shaxs o'zini ma'lum bir guruhga mansub deb his qiladi va shu guruhning qadriyatlari, me'yorlari hamda xulq-atvor standartlarini o'zlashtiradi. Bu jarayon shaxsning "men" konsepsiyasini shakllantirishda asosiy rol o'ynaydi. Ijtimoiy identifikatsiya kuchli bo'lgan hollarda individ guruh manfaatlarini shaxsiy manfaatlardan ustun qo'yishi mumkin. Henri Tajfel tomonidan ishlab chiqilgan ijtimoiy identifikatsiya nazariyasiga ko'ra, odamlar o'zini guruhlar orqali belgilashga moyil bo'lib, "biz" va "ular" tamoyili asosida fikrlaydi. Bu esa guruh ichidagi birdamlikni kuchaytirsa-da, guruhlararo farqlanish va stereotiplarga ham olib kelishi mumkin. Shu sababli ijtimoiy identifikatsiya katta ijtimoiy guruhlar psixologiyasining markaziy mexanizmlaridan biri hisoblanadi. Katta ijtimoiy guruhlarda guruhiy xulq-atvor ham o'ziga xos psixologik qonuniyatlarga ega. Guruh ichida individlar xatti-harakati ko'pincha emotsional kuchayish, tezkor qaror qabul qilish va ijtimoiy bosimga moyillik bilan tavsiflanadi. Guruh bosimi shaxsning individual fikrini o'zgartirishi yoki uni guruh qarorlariga moslashishga majbur qilishi mumkin. Bu jarayon konformizm fenomeni bilan izohlanadi. Solomon Aschning mashhur eksperimentlari shuni ko'rsatadiki, individlar ko'pincha noto'g'ri bo'lsa ham, guruh fikriga moslashishga moyil bo'ladi. Bu holat guruhiy xulq-atvorning ijtimoiy bosim bilan kuchli bog'liqligini ko'rsatadi. Shuningdek, guruhda liderlik ham muhim rol o'ynaydi, chunki lider ommaviy qarorlar qabul qilish va guruh yo'nalishini belgilashda asosiy ta'sir ko'rsatuvchi shaxs hisoblanadi. Katta ijtimoiy guruhlarda emotsional jarayonlar ham tez tarqaladi. Ommaviy emotsiyalar, masalan, qo'rquv, quvonch yoki norozilik, qisqa vaqt ichida katta auditoriyaga yoyilishi mumkin. Bu holat ijtimoiy yuqumli (contagion) jarayonlar orqali tushuntiriladi. Ommaviy emotsiyalar ko'pincha ijtimoiy harakatlar, mitinglar yoki kollektiv qarorlar shakllanishiga olib keladi. Zamonaviy sharoitda ommaviy axborot vositalari va raqamli texnologiyalar katta ijtimoiy guruhlar psixologiyasiga kuchli ta'sir ko'rsatmoqda. Internet va ijtimoiy tarmoqlar orqali ommaviy ong tez shakllanadi va

tarqaladi. Bu esa ijtimoiy identifikatsiya jarayonlarini tezlashtiradi hamda guruhliy xulq-atvorni global miqyosda shakllantiradi. Umuman olganda, katta ijtimoiy guruhlar psixologiyasi ommaviy ong, ijtimoiy identifikatsiya va guruhliy xulq-atvor kabi murakkab jarayonlarning o‘zaro ta‘siriga asoslanadi. Ushbu jarayonlar ijtimoiy muhit, kommunikatsiya va psixologik mexanizmlar integratsiyasi orqali shakllanadi hamda jamiyatning barqarorligi va rivojlanishida muhim rol o‘ynaydi.

Xulosa qilib aytganda, katta ijtimoiy guruhlar psixologiyasi jamiyatdagi ommaviy ong, ijtimoiy identifikatsiya va guruhliy xulq-atvor jarayonlarini chuqur tushunishga imkon beruvchi muhim ilmiy yo‘nalish hisoblanadi. Olib borilgan tahlillar shuni ko‘rsatadiki, katta ijtimoiy guruhlarda kechadigan psixologik jarayonlar individual darajadagi xulq-atvordan farq qilib, ijtimoiy muhit, madaniy qadriyatlar va kommunikatsion tizimlar ta‘sirida shakllanadi. Ommaviy ong jamiyat a‘zolarining umumiy qarashlari va tasavvurlarini birlashtiruvchi tizim sifatida shaxs dunyoqarashiga sezilarli ta‘sir ko‘rsatadi. Ijtimoiy identifikatsiya esa individning o‘zini ma‘lum guruhga mansub deb his qilishi orqali uning xulq-atvori va qarorlarini belgilaydi. Guruhliy xulq-atvor esa ijtimoiy bosim, emotsional yuqumlilik va liderlik ta‘siri ostida shakllanadigan murakkab psixologik hodisa sifatida namoyon bo‘ladi. Shuningdek, zamonaviy tadqiqotlar katta ijtimoiy guruhlar psixologiyasining raqamli muhit bilan chambarchas bog‘liqligini ko‘rsatmoqda. Ijtimoiy tarmoqlar va ommaviy axborot vositalari orqali ommaviy ongning tez shakllanishi va tarqalishi kuzatiladi, bu esa ijtimoiy jarayonlarning dinamikligini yanada oshiradi. Umuman olganda, katta ijtimoiy guruhlar psixologiyasini o‘rganish jamiyatdagi ijtimoiy munosabatlarni chuqur anglash, guruhliy xulq-atvorni tahlil qilish va ijtimoiy jarayonlarni ilmiy asosda boshqarish uchun muhim nazariy va amaliy ahamiyatga ega.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Allport, G. W. (1954). The nature of prejudice. Addison-Wesley.

2. Asch, S. E. (1951). Effects of group pressure upon the modification and distortion of judgments. In H. Guetzkow (Ed.), *Groups, leadership and men* (pp. 177–190). Carnegie Press.
3. Bandura, A. (1977). *Social learning theory*. Prentice Hall.
4. Lewin, K. (1947). Frontiers in group dynamics. *Human Relations*, 1(1), 5–41.
5. Nurullo o‘g‘li, A. A. (2023). Sharq mutafakkirlarining asarlarida psixodiagnostikaga doir qarashlari. *Taraqqiyot*, 13.
6. Tajfel, H., & Turner, J. C. (1979). An integrative theory of intergroup conflict. In W. G. Austin & S. Worchel (Eds.), *The social psychology of intergroup relations* (pp. 33–47). Brooks/Cole.
7. Vaxabova, O‘. T. (2024). Globallashuv sharoitida axborot muhitining yoshlar ijtimoiy normalari shakllanishiga ta’sirining psixologik jihatlari. *Sovremennoe obrazovanie (Uzbekistan)*, 12(145), 46–51.
8. Vygotsky, L. S. (1978). *Mind in society: The development of higher psychological processes*. Harvard University Press.
9. Woolfolk, A. (2016). *Educational psychology*. Pearson.
10. Zimbardo, P. G. (2007). *The Lucifer effect: Understanding how good people turn evil*. Random House.